

Watch Dog („Őrkutya”)

6. FÜZET

**Szerkesztette:
Dr. Bényei Andrásné
Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos Szövetsége**

**Kiadja: a Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos szövetsége
Felelős kiadó: Dr. Bényei Andrásné**

Megjelent: 500 példányban, a ZORO Stúdió Kft gondozásában

**A programot támogatja: a Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztérium,
a TRUST-Intézményi Támogatások Program (Soros Alapítvány) és a
Szociális Szakmai Szövetség**

DR. GAZSI ADRIENN, DR. KÖVÉR ÁGNES:

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ SZEMÉLYEK ESÉLYEGYENLŐSÉGE MAGYARORSZÁGON JOGOK ÉS REALITÁSOK AZ OKTATÁS ÉS A FOGLALKOZTATÁS TERÉN

Az esélyegyenlőség megteremtésének legígéretesebb forrása az oktatási és képzési rendszer, amely lehetővé teszi a fogyatékossgal élő személyek számára azt, hogy a társadalmi munkamegosztás rendszerében értékes, helyzetüknek és képességeiknek megfelelő helyet foglalhassanak el, s ezáltal szert tehessenek az önbecsülés és a társadalmi megbecsülés alapelemeire. Az Alkotmány 70/F.§-a szerint a Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot, melyet a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, és képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósít meg.¹ Az Alkotmány egy korábbi pontja (70/A.§) szerint ugyanis a Magyar Köztársaság minden személy számára biztosítja az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem nyelv, vallás politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül. Sőt e szakasz második és harmadik bekezdése tovább megy, miszerint a hátrányos megkülönböztetést a törvény szigorúan bünteti, a jogegyenlőség megvalósulását pedig, az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel segíti. Ez ténylegesen azt jelenti, hogy az oktatáshoz való jog biztosítandó – hátrányos megkülönböztetés nélkül – mindenki számára. Az oktatáshoz való jog – az általános iskola szintjén - oktatási kötelezettségként jelenik meg az állam oldalán, és tankötelezettségként az állampolgár oldalán. E jog megvalósíthatóságához a fogyatékossgal élő emberek esélyegyenlősége érdekében azonban, az oktatás/képzés intézményrendszerében egy sor speciális intézkedésre, képzési és fejlesztési formációra, speciális fizikai és szerkezeti feltétel kialakítására van szükség. Elengedhetetlen feladat összekapcsolni az újabb és újabb speciális szakmai – pedagógiai, gyógypedagógiai – eszközök alkalmazásának lehetőségét azokkal az intézményi és jogszabályi keretekkel, amelyek a szakmai munka hátterét adják, és egyben erősítik az integrációt preferáló elmélet gyakorlatban történő megvalósítását.

---

1 Az 1949. évi XX. Törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról

Nélkülözhetetlen feladat nyomon kísérni azt a közoktatási struktúrát és a fogyatékossgal élő emberek képzését alakító és lehetővé tevő jogi szabályozási rendszert is, amely közoktatáshoz való alkotmányos jog megvalósulását biztosítja.

Hasonló a helyzet a fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatási helyzetét illetően. Az Alkotmány 70/B.§-a kijelenti, hogy mindenkinek joga van a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához, valamint olyan jövedelemhez, amely megfelel végzett munkája mennyiségének és minőségének. Ez azonban ismét felveti a korábbi problémát, miszerint, ha diszkrimináció mentesen a fogyatékossgal élő személyek helyét meg akarjuk találni a társadalmi munkamegosztás rendszerében, akkor az államra további kötelezettségek hárulnak azoknak a foglalkoztatási formáknak a kialakítására, vagy azoknak a speciális kedvezményeknek, támogatásoknak a megalkotására, amelyek a verseny szférát, vagy a civil szférát teszik alkalmassá a speciális foglalkoztatás kialakítására.

Társadalmi, szociális szempontból, ha a fogyatékossgal élő ember megjelenik a társadalmi közegben, esélye csak akkor van arra, hogy megközelítőleg egyenlő – hasznos és konstruktív - helyet foglaljon el a társadalom szerkezetében, ha az oktatás és a foglalkoztatás terén megteremtésre kerülnek a számukra szükséges feltételek. Nem csupán a józanész, de az Uniós elvárások és alapelvek is a befogadó, kirekesztés ellenes társadalom elvét szorgalmazzák, mely az integrált oktatás és foglalkoztatás formájában valósulhat elsősorban meg a tagállamok szintjén. Ezt kifejezetten alátámasztják a 2000-ben az Európai Unió Tanácsa által megfogalmazott lisszaboni elvek és az azt részletező nizzai célok.²

---

² A Tanács 2000/456/EC határozatával a Tagállamok közötti együttműködés elősegítésére létrehozott Szociális Védelmi Bizottság a 2000. március 25–24-i Lisszaboni és a 2000. június 19–20-i Feira-i Európa Tanács elnökségi döntéseivel összhangban hozzájárul a szociális védelem fejlesztését és a társadalmi integrációt elősegítő akciók kidolgozásához és rendszeres ellenőrzéséhez. Ennek megvalósításaként fogalmazódtak meg a Nizzai Európa Tanács 2000. december 7–8–9-én tartott ülésén a nizzai célok.

1. Az oktatáshoz való jog, a fogyatékossgal élő személyek részvétele a közoktatásban

Az Alkotmányban biztosított alapjogból eredő³ speciális intézkedések útján lehet a fogyatékossgal élő személyek, mint speciális célcsoport jogainak megvalósulását biztosítani. A **fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvényben az esélyegyenlőség célterületeinek egyike az oktatás, képzés, amely címszó alatt a törvény megfogalmazza, hogy a fogyatékossgal élő személynek joga, hogy állapotának megfelelően és életkorától függően korai fejlesztésben és gondozásban, óvodai nevelésben, iskolai nevelésben és oktatásban, fejlesztő felkészítésben vegyen részt a közoktatásról szóló törvényben meghatározottak szerint.⁴ Az oktatás, képzés területét illetően a legfontosabb kérdés az, hogy a fogyatékossgal élő gyermek, (fiatalkorú) milyen típusú képzésben vesz részt, azaz *integrált vagy speciális képzésben*. Ugyanis a jogellenes elkülönítés (szegregáció) leggyakrabban az oktatásban tapasztalható, éppen ezért az esélyegyenlőségről szóló törvény szerint hátrányos megkülönböztetésnek minősül a fentebb felsorolt bármely csoporthoz tartozó személyek elkülönítése egy oktatási, nevelési intézményben, illetve az azon belül létrehozott tagozatban, osztályban, csoportban.⁵ A sajátos nevelési igényű gyermekek integrációjára először 1993-ban biztosított lehetőséget a törvény.⁶ Az e célra létrehozott szakértői és rehabilitációs bizottság véleményében foglaltak szerint, a fogyatékossgal élő gyermek képességeinek kibontakoztatása céljából előnyös az óvodai nevelésben és oktatásban a többi gyermekkel, tanulóval együtt, azonos óvodai csoportban, illetve iskolai osztályban vesz részt.**

3 Az 1949. évi XX. törvény, az Alkotmány 70/F. §-ának (1) bekezdése szerint: A Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot.

(2) bekezdés szerint: A Magyar Köztársaság ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánosság tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg.

4 1998. évi XXVI. Törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. 15. § (1)

5 2005. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról 10. § (2) Jogellenes elkülönítésnek minősül az a magatartás, amely a 8. § - ban meghatározott tulajdonságai alapján egyes személyeket vagy személyek csoportját másoktól - tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű indok nélkül - elkülönít.

6 A közoktatási törvény 2005. évi módosításaival a legfontosabb tudnivalók a következők:

Tilos a hátrányos megkülönböztetés és minden olyan közvetlen és közvetett különbségtétel (kizárás, korlátozás, kedvezés), amelynek a következménye az egyenlő bánásmód megszüntetése vagy akadályozása. Nem minősül azonban hátrányos megkülönböztetésnek a nevelő-oktató munka természetéből fakadó különbségtétel. A gyermek mindenek felett álló érdeke, joga a megfelelő színvonalú szolgáltatásokhoz, hogy minden segítséget megkapjon képességei kibontakoztatásához, személyisége fejlesztéséhez. (KT. 4. §)

A tankötelezettség 6-8 éves kor között kezdődik és a gyermek 18 éves koráig tart. Sajátos nevelési igényű gyermeknél meghosszabbítható a 20. életévig. A szakértői bizottságok szakvéleménye alapján az intézmény igazgatója dönt a tankötelezettség kezdetéről és annak meghosszabbításáról is. Fontos tudni, hogy nappali rendszerű oktatást általános iskolában a tanuló abban az évben kezdhet utoljára, amelyikben betölti a 16. életévét, ha azonban a tanuló tartós gyógykezelés alatt állt, akkor ez az életkor a 19. életévre módosul. (KT. 6. §. 52. §)

A korábbi tapasztalatok azt mutatták, hogy annak idején nagyon sok gyermek került speciális iskolákba, kiegészítő iskolákba, olyanok, akik nem voltak fogyatékosokkal élők ténylegesen, csak hasonló tüneteket mutattak. Elmaradásuk többnyire szociális hátrányukból adódott. Ennek a helyzetnek a vizsgálatára és felszámolására alakultak az első tanulási képességeket vizsgáló szakértői bizottságok. A fővárosban jelenleg három ilyen tanulási képességet vizsgáló bizottság működik. Különösen fontos kérdés a bizottságok munkájában az, hogy a szakértők nagy bizottsággal meg tudják állapítani azt, hogy az adott gyermek fogyatékos-e, vagy szociális hátrányból fakad a nála tapasztalható elmaradás. Más oktatási és pedagógiai következményei vannak az egyik, illetve a másik helyzetnek. Arról nem is beszélve, hogy más intézményrendszerbe kell, hogy a gyermek kerüljön.

Ha tehát, a pszichológiai vizsgálatnál dönteni kell a gyermek képességeiről, feltétlenül ismerni kell azt a környezetet, ahonnan a gyermek érkezett, azt, hogy milyen lehetőségei voltak a környezete megismerésére, a társasághoz való alkalmazkodásra, az információk befogadására. Annak függvényében, hogy a gyermek milyen környezetből érkezett, a szakembernek komolyan el kell gondolkoznia azon, hogy a gyermek gyenge teljesítménye értelmi képességeinek zavarát takarja, vagy szociális, családi helyzetének következményeként értelmezhető.⁷

A tankötelezettség iskolába járással vagy magántanulóként teljesíthető, a szülő választása alapján. Ha felmerül, hogy a magántanulói státus a gyermeknek kedvezőtlen, akkor az illetékes önkormányzat jegyzője dönt arról, hogy a tanuló miként folytassa tanulmányait. (KT. 7. §)

A szülőt megilleti az óvoda, illetve iskola szabad megválasztásának joga. Joga, hogy sajátos nevelési igényű gyermekét lakóhelyén járassa iskolába, a feltételek megteremtéséhez kérheti a polgármester segítségét. (KT. 13. §)

A sajátos nevelési igényű gyermeknek joga, hogy különleges gondozás keretében állapotának megfelelő ellátásban részesüljön, attól kezdődően, hogy igényjogosultságát megállapították. Ez történhet az e célra létrehozott gyógypedagógiai intézményben vagy a többi gyermekkel együtt a többségi iskolákban. Az integráló intézményeknek rendelkeznie kell azokkal a személyi és tárgyi feltételekkel, melyek a sajátos nevelési igényű gyermek ellátásához szükségesek, melyről a jegyző tájékoztatja az illetékes szakértői bizottságot. (KT. 30. §, 91. §)

A tanulási képességet vizsgáló és más országos szakértői bizottságok foglalkoznak a fogyatékoság szűrésével, javaslatot tesznek az ellátás formájára, módjára és helyére. Vizsgálják azt is, hogy a különleges gondozáshoz szükséges feltételekkel rendelkeznek-e az intézmények. Nem keverendők össze a nevelési tanácsadókkal, akik a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézségekkel küzdő gyermekekkel foglalkoznak. (KT. 35. §)

Az integrációban lévő sajátos nevelési igényű gyermekek megsegítése céljából egységes gyógypedagógiai módszertani intézmény hozható létre, mely ellátja a pedagógiai szakszolgálatok feladatait is (Pl.: utazótanári hálózat működtetése). Segíti a szülőt tanácsadás formájában, a pedagógust nevelő munkája során. A szolgáltatás akkor vehető igénybe, ha a gyermek nappali rendszerű nevelés-oktatásban részesül és különleges gondozásra jogosult szakorvosi vélemény alapján. (KT. 35. §, 78. §)

A megyei, illetve a fővárosi önkormányzat köteles gondoskodni azoknak a sajátos nevelési igényű gyermekeknek az ellátásáról, akik a többi gyermekkel nem foglalkoztathatók együtt. (KT. 87. §)

7 Nádor Györgyné, Igazgató, 4. sz. Fővárosi Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság és Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ. („A nevelőszülői családok lehetőségei a sajátos nevelési igényű gyermekek ellátásában” c. szakmai konferencia 2004. április 27.)

A szakemberek véleménye szerint, annak oka, hogy az elmúlt időszakban jelentősen növekedett az értelmi fogyatékossgal élők számaránya Magyarországon, a törvényben megfogalmazott új elnevezésben kere-sendő. A *sajátos nevelési igényű gyermek* kategóriája ugyanis olyan gyer-mekeket is magába foglal, akiket a korábbi számítások szerint nem te-kintettek fogyatékossgal élőknek. Ezek olyan gyermekek, akik ép értelműek, de ép értelmi állapotuk mellett *részképeség kiesésük* van, vagy olyan *viselkedészavaraik*, ami miatt speciális segítséget igényelnek. A sajátos nevelési igényű gyermekeknek az egyik csoportja így az értelmi, érzékszervi, beszéd, és testi fogyatékossgal élők, autisták, illetve a hal-mozottan fogyatékossgal élő gyermekek csoportja, míg a másik cso-portot azok az ép értelmű gyermekek alkotják, akik a pszichés fejlődés zavarai miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozottak.

Nádor Györgyné, a 4-es számú Fővárosi Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság és Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ Igazgatója állásfoglalása e kérdésben figyelemreméltó: „A sajátos nevelési igényű gyermek kategóriája egy nagy gömb, ez azért bővült az említett ép értelmű, de pszichés fejlődési problémával rendelkező gyermekek csoportjával, mert róluk különlegesen kell gondoskodnunk, és ehhez természetesen a pénzt is hozzá kell rendelni. Ha mi nem azt mondjuk, hogy ők sajátos nevelést igényelnek, akkor nem tudjuk hozzárendelni azt a pénzösszeget, amivel az ő fejlesztésüket kellő módon tudjuk foly-tatni. A statisztikai számok nem egészen korrektek, ha összehasonlítjuk a régi statisztikával, ugyanakkor nagyon fontos, hogy az a csoport is, akiknek eddig nem volt módja segítséget kapni szakmailag ahhoz, hogy jól fejlődjék, most lehetőséget kapnak szakmai segítségre, mert meg lehet teremteni ennek anyagi háttérét.”⁸

A helyzet tehát az, hogy a korábban szakmai ellátáshoz nem jutó, de arra rászoruló gyerekek egy csoportját speciális törvényi kategória alá kellett vonni ahhoz, hogy megteremtődjék – az egyébként alapvetően szükséges – ellátásuk anyagi feltételrendszere. A kiszélesített kategória pedig szükségszerűen eltorzítja a statisztikai adatokat. A rendszer mű-ködéséről egyébként igen sokat elmond az a tény, hogy egy speciális bélyeggel kellett ellátni a gyerekeket ahhoz, hogy az igényeiknek megfe-lelő ellátáshoz hozzájuthassanak. A kérdés az, hogy jó megoldás-e a legszélsőségesebben sérült gyerekekkel egy kategóriába vonni a mentális, vagy viselkedési zavarokkal küszködő gyerekeket, nem lett volna-e cél-ravezetőbb önálló kategóriaként megfogalmazni, s ennek alapján speciá-lis és az állapotuknak megfelelő ellátáshoz juttatni az ilyen gyerekeket.

---

8 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1995. évi III. törvénnyel összhangban speciális nevelési igényű gyer-mekekről beszél. 59. § (5)

Az integrált képzésnek megfelelően a fogyatékossgal élő gyermek a valóságos együttnevelési helyzetben, a többi gyermekkel együtt, integrált csoportban kaphatja meg a szükségleteihez illeszkedő szolgáltatásokat. A törvényt a többségi pedagógia és a gyógypedagógia is az együttnevelés személyi és tárgyi feltételeinek oldaláról szemléli.⁹ Ezek egy része kikényszeríthető, más része, mivel a kikényszerítésnek számtalan akadálya lehet, csak hosszabb távon érhető el. A kérdés csupán az, hogy vajon eléggé felkészültek és elkötelezettek-e a közoktatás irányítói, az intézmények fenntartói és az iskolák pedagógusai ennek az új eszménynek a megvalósítására? Vajon a társadalmon belül létezik-e olyan *implicit értékrendszer*, amely ahhoz szükséges, hogy a politikusok, az iskola és a szülők egységesen az együttnevelés eszményét képviseljék? A törvény csak e sokféle előfeltétel megléte esetén működhet hatékonyan és alakíthatja át a közoktatást az együttnevelés eszményének megfelelően.

Ugyanakkor a preferált integrált óvodai/iskolai elhelyezés esetén nem elegendő az, hogy a gyermek csupán belép az átlagos oktatási közegbe, az ő számára további fejlesztési lehetőségeket, fejlesztő pedagógusok támogatását szükséges biztosítani. Tehát az integrált oktatás – bár nagyon fontos elv és gyakorlat – önmagában nem minden problémát megoldó panacea.

Az oktatást ellátó intézményt a szülő választja ki, a szakértői és rehabilitációs bizottság véleménye alapján. Az esélyegyenlőségről szóló törvény az oktatást és képzést illetően kimondja, hogy az oktatási intézményekben nem működhetnek olyan szakkörök, diákkörök és egyéb tanulói, hallgatói, szülői vagy más szervezetek, amelyek célja fogyatékossgal élő személyek, csoportok kirekesztése.¹⁰ Alapvető kíváncságot, hogy mindenki a lakókörnyezetében tanulhasson. A közoktatási törvény alapján azok a gyermekek is tan- és képzési kötelezettek – ugyanúgy, mint az összes többi gyermek – akik az iskolai körülmények között nem oktathatók súlyos értelmi fogyatékossguk, vagy halmozottan fogyatékossguk miatt. Ez esetben a kötelezettség tartalma fejlesztő felkészítésük kialakítására, illetve az abban való részvételre terjed ki.

Az érintett személyi kör meghatározása különösen fontos, bár nehezíti ezt az a tény, hogy a fogyatékossgra vonatkozó elnevezések folyamatosan változnak, a jelenlegi törvényi megfogalmazás szerint a *sajátos nevelési igényű* gyermekek jogosultak különleges gondoskodásra. Feltehetjük a kérdést, hogy mit is jelent valójában a sajátos nevelési igény? Ennek tisztázása azért különösen fontos, mert a közoktatási törvény

---

9 Illyés Sándor: Az eszmény, a törvény, a tradíció és a feltételek a közoktatás megújulásában. Új Pedagógiai Szemle, 2001. július-augusztus, <http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2001-07-ta-Illyes-Eszmeny.html>

10 2005. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról 27. §

sajátos nevelési igényű gyermekekről beszél, a Szociális törvény pedig *speciális szükségletű gyermekekről*. A sajátos nevelési igényű gyermekek elnevezés kategóriába nemcsak a testi, érzékszervi, beszéd és értelmi fogyatékossgal élő gyermekek tartoznak, hanem azok is, akik ép értelmi állapot mellett valamely részképesség zavarban, vagy viselkedési zavarban szenvednek. A sajátos nevelési igény azt jelenti oktatási viszonylatban, hogy az intézményeknek különleges gondoskodást kell alkalmazni, amelyből az következik, hogy nem a szülőt illeti meg a támogatás, hanem azt az intézményt, ahová a gyermek jár. A speciális iskola azért kap több támogatást, mert a gyermekeknek speciális foglalkoztatásra van szükségük, tehát külön logopédusra, mozgásfejlesztő tanárra, stb. A törvény azt is biztosítja, hogy ha a gyermeknél bármikor megállapítják azt, hogy ő valamilyen szinten fogyatékossgal élő, a fogyatékossg diagnosztizálásától kezdve már jár az intézménynek a pénzösszeg az ő speciális fejlesztésére. *A szülő nem kaphatja meg a fejlesztésre szánt támogatást még akkor sem, ha szakember jár ki a gyermekhez, és őt az otthonában fejleszt.*

A szociális törvény alapján a szülő is kaphat támogatást, ha közepsúlyos vagy súlyos fogyatékossgal élő gyermeke van, de az mindig orvosi szakvéleményhez kötött.

A családok a beiskolázás környékén szembesülnek azzal, hogy gyermeküknek nincs állapotuknak megfelelő iskola, gyógypedagógiai intézménybe nem veszik fel őket, ha nagyon súlyos az állapotuk. Fejlesztésük a képzési kötelezettség szűkre szabott keretei között, otthon folyhat, ebben az esetben gyógypedagógiai szolgáltató központ mellett, vagy speciális iskola tagozataként működő képzésben vehet részt a gyermek. A másik megoldás az, hogy bentlakásos intézményekben helyezik el, így ők ápoló-gondozó otthonban kapják meg a szükséges fejlesztést. Sajnos ismét azzal a helyzettel szembesülünk, mely szerint a családban, az otthoni környezetben képzésben részesülő gyermekek hátrányosabb helyzetben vannak, mint a bentlakásos intézményekben elhelyezettek. Bár az otthoni képzés támogatására rehabilitációs napközi otthonok állnak a szülők rendelkezésére, előfordulhat, hogy a gyermek nem jut be ebbe a napközi otthonba, mert a rendelkezésre álló helyek száma kevés. Ugyanakkor az is megtörténhet, hogy a szülő nem szándékozik ilyen intézményben elhelyezni gyermekét. Mindkét esetben a szülő otthon tartja, vagy kénytelen otthon tartani gyermekét, s ebben az esetben a fejlesztéshez semmilyen anyagi támogatást nem kap. Ezekben az esetekben a szakértői bizottság megbízott kollégái mennek ki a családokhoz, és végzik a gyermek fejlesztő felkészítését.¹¹ Ez a felkészítés azonban intenzitását és

---

11 Nádor Györgyné, Igazgató, 4. sz. Fővárosi Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság és Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ. („A nevelőszülői családok lehetőségei a sajátos nevelési igényű gyermekek ellátásában” c. szakmai konferencia 2004.április 27.)

hatékonyságát tekintve nem közelíti meg az intézeti, vagy a napközi otthonos fejlesztés színvonalát. Mindebből az következik, hogy a szülőket a jelenlegi szabályozás arra motiválja, hogy a gyermekek intézményes elhelyezését, illetve mindinkább az otthoni környezetből való kiemelését szorgalmazzák, hiszen csak ebben az esetben kapja meg a gyermek azokat a „juttatásokat”, szolgáltatásokat, amelyek állami feladatként a közoktatási és szociális törvényből következnek.

A nevelő szülői családok esetében a probléma még bonyolultabb, ha speciális nevelési igényű gyermekek nevelését vállalják. A jelenlegi szabályozás egyáltalán nem támogatja a családokat abban, hogy az ilyen gyermekek speciális nevelési igényeit kielégíthessék, s ezzel azt a helyzetet állítja elő, hogy a speciális nevelési igényű gyermekek nevelő szülői családba történő nevelésére és fejlesztésére irreálisan kicsi az esély. Ez a szabályozás megsérti az intézetben elhelyezett fogyatékossgal élő, speciális nevelési igényű gyermekek esélyegyenlőségét, azzal, hogy nem biztosít számukra előnyt, amely előnnyel azonos pozícióba kerülhetnének az átlagos gyerekekkel. Így valósulhatna meg az a cél, hogy minden gyermeknek egyenlő esélye legyen arra, hogy ne intézetben, hanem családban nevelkedjen.

Általánosan elmondható az, hogy a tanköteles korú gyermekek döntő többsége megkapja a törvényben előírt képzést, de a fejlesztési folyamatba a családtagokat és a gyermek sem szűkebb, sem tágabb környezetét nem vonják be. Ideális esetben a képzési kötelezettség keretein belül a családnak heti rendszerességgel kellene találkoznia a fejlesztést végző gyógypedagógussal. Az oktatás, fejlesztés hatékonyságát megsokszorozhatná egy - a jogszabályok által is intenzívebben motiválandó - állandó, intézményesebb jellegű kapcsolat az iskola és a szülő között. A szülők általában úgy érzik, hogy nincs elég kommunikáció és együttműködés az intézmény és a család között, holott az intézmény munkáját megerősíthetné és támogathatná az otthoni munka a gyermekkel.¹² A fejlesztést illetően komoly problémát okoz a szakemberhiány is.¹³

További nehézséget okoz, hogy ha a közvetlen lakóhelyen a gyermek fejlesztésére nincs lehetőség, és a szülő a gyermekét utaztatni kénytelen. Ehhez semmilyen anyagi támogatást nem igényelhet a szülő, pedig nagyon sok esetben erre rászorulna.

Az érintett személyi kör szempontjából különösen fontos az életen át tartó tanulás, mert ha a fogyatékossgal élő személy nem tanul folyamatosan, akkor előfordulhat, hogy visszaépül. Az életen át tartó tanúláshoz azonban, megfelelő személyi és anyagi támogatásra lenne szükség. A

12 Interjú T.E. súlyosan fogyatékossgal élő gyermeket nevelő édesanyával.

13 Interjú: 2004.12.09. Kalmár Judit, Kézenfogva Alapítvány, program-koordinátor

közoktatásban kialakult, - rejtetten működő - hátrányos megkülönböztetést a többi ellátórendszer is fokozza. Sem az egészségügy, sem a munkaügy vagy a szociális szféra nem adott választ az érintettek helyzetéből fakadó kérdésekre.

A súlyos-halmozottan fogyatékossgal élő gyermek – állapotából és helyzetéből következő sajátos nevelési igény miatt – tankötelezettségét nem tudja teljesíteni, ezért a közoktatási jogszabályok alapján az óvodai nevelési évben fejlődését biztosító felkészítésben vesz részt. A fejlesztő felkészítésben való részvétellel teljesíthető képzési kötelezettség jelenti a gyermek számára az állami és önkormányzati közoktatási feladatellátás teljesítését, amelyet az iskolába járással vagy a magántanulói jogviszonnyal teljesítendő tankötelezettség jelent az összes többi gyermek számára. A súlyos - halmozottan fogyatékossgal élő gyerek közoktatási negatív diszkriminációját a jogi szabályozás azzal valósítja meg, hogy a képzési kötelezettség teljesítéséhez, a fejlesztő felkészítésben más, méghozzá *rosszabb feltételrendszert* ír elő, - a jogegyenlőség alkotmányos elve alapján egyenlő mennyiségben járó állami és önkormányzati feladatellátás körében - mint a sajátos nevelési igényű vagy ép gyerekek számára.¹⁴ A fejlesztő felkészítést megvalósító képzési kötelezettség teljesítése során a súlyos fogyatékossgal élő gyermek hátrányosabb helyzetben van, mint a nem sérült társai a közoktatási szolgáltatásokat illetően. Az ép tanulóknak 20-30 tanóra közötti, a törvény által garantált közoktatási szolgáltatási óra jár, a gyógypedagógiai nevelésben részt vevő sajátos nevelési igényű tanulók esetében a törvény ehhez még biztosít - a fogyatékossgal fajtájától függően - plusz 15 óraszámot. A tankötelezettséget súlyos betegség, vagy más ok miatt magántanulóként teljesítő gyermek egyéni foglalkoztatás körében történő iskolai felkészítésére is minimálisan heti 10 óra keretet biztosít a törvény.¹⁵ Ezekkel szemben a súlyosan-halmozottan fogyatékossgal élő gyermek képzésére a törvény az épek oktatására fordítandó óraszám átlagosan 1/5-ét, az enyhébben sajátos nevelési igényű gyermek oktatására 1/7-ét, és a magántanulók felkészítésére garantált óraszámnak is csak 1/3-át írja elő a képzési kötelezettségről szóló 14/1994. (VI.24.) MKM rendelet.¹⁶

Dr. Bíró Endre jogász, közoktatási szakértő több javaslatot is megfogalmazott a probléma megoldására. A javaslatok szerint a legoptimálisabb esetben a súlyosan-halmozottan fogyatékossgal élő gyerekek képzési kötelezettségének minimális óraszama heti 25 óra lenne, az elvi problémát nem feloldó, praktikus megközelítésű minimális megoldás alapján heti 10 óra lenne. A legkövetkezetesebb, maximalista megoldás szerint a súlyosan halmozottan fogyatékossgal élő gyermeknek mini-

---

14 dr. Bíró Endre, közoktatási szakértő, kézirat 2004.november 20. 2. old.

15 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 52§ (13)

16 14/1994. (VI.24) MKM rendelet 9.§ (2)

málishan annyi közoktatási ráfordítás jár, mint a náluk enyhébben fogyatékossgal élő gyermekeknek a közoktatás jelenlegi intézményrendszerében. Javasolja, hogy a közoktatási törvényben leírt évfolyami logikán növekvő óraszámok függvényében, valamint a fogyatékossgág jellegétől függően differenciált rehabilitációs és rehabilitációs plusz tanórai foglalkoztatásokkal is számolva a súlyosan halmozottan fogyatékossgággal élő gyerekek képzési kötelezettségének minimális óraszámát heti 25 óra legyen. A minimális terv kiindulópontja az lenne, hogy a képzési kötelezettséget teljesítő gyermekekre a közoktatási törvény annyi fejlesztő felkészítő órát ír elő és finanszíroz, amelyet a törvény már most tartalmaz a tankötelezettségének sajátos nevelési igénye miatt vagy súlyos betegsége miatt magántanulónként eleget tevő gyerekekre.¹⁷

2. A foglalkoztatási támogatás rendszere

Jelenleg visszaélésekre adhat lehetőséget a fogyatékkal élő és megváltozott munkaképességűek foglalkoztatási támogatása, hiszen előfordul az is, hogy a munkáltatók nem valóságos munkavégzésért veszik fel a támogatást, a fogyatékossgággal élőket csak papíron foglalkoztatják illetve, nem valós munkát végeztenek velük. A visszaélések kiküszöbölése érdekében az új támogatási rendszert 2007-re vezetik be fokozatosan. A cél az, hogy a bértámogatást külön biztosítsák, és azt csak bérkifizetésre lehessen felhasználni. A támogatott foglalkoztatók közé 2006-ban bekerülhetnek az önkormányzatok és a civil szervezetek is. A változás fontos eleme továbbá, hogy a szociális ellátórendszer terápiás foglalkoztatottainak támogatását egy külön finanszírozási rendszerben végezzék. Ez körülbelül 10 ezer személyre vonatkozik majd. Ennek intézményrendszerét 2006-ig kell kialakítani. Ahhoz, hogy a támogatásokat valóban a rászorulóknak adják meg, bevezetik a foglalkoztatók akkreditációját, illetve a pénzfelhasználás rendszerszerű ellenőrzését.

A foglalkoztatást biztosító munkáltató a jelenlegi szabályok szerint köteles biztosítani a munkavégzéshez szükséges mértékben a munkahelyi környezet, így különösen a munkaeszközök, berendezések megfelelő átalakítását. Az átalakítással kapcsolatos költségek fedezésére támogatás igényelhető. A jelenleg igénybe vehető támogatási rendszer alapja a rehabilitációs foglalkoztatás bővítését szolgáló bértámogatás. A foglalkoztatottak körét illetően fontos, az a szigorú kritérium, hogy a támogatás csak olyan munkanélküli foglalkoztatása esetén állapítható meg, akinek a munkaképessége legalább 40%-ban csökkent, öregségi nyugdíjra nem jogosult, rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíjban, rendszeres vagy átmeneti szociális járadékban, bányászok egészségkárosodási járadékában nem részesül.

---

17 dr. Bíró Endre, közoktatási szakértő, kézirat 2004.november 20. 6. old.

Ez azt jelenti, hogy az így elhelyezkedni kívánó személy csak erre a jövedelemforrásra építhet, ami akkor lenne megbízható megoldás a fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatását tekintve, ha a munkáltatói oldal nem lenne bizonytalan. Ugyanis a fogyatékossgal élő személy, ha lemond más állami támogatásról, akkor több oldalról is védelmet biztosító garanciális rendszerre volna szüksége, amely azt eredményezné, hogy megbízhatóan számíthat a munkájával egyenértékű biztos keresetre, és hosszú távon építhet erre a foglalkoztatási formára. Jelenleg az a cél – a rehabilitációs munkahelyek megőrzése mellett –, hogy a regisztrált, megváltozott munkaképességű emberek munkaviszonyban történő foglalkoztatásának rendszerét kiépiteni szándékozó munkáltatók, minél hamarabb megteremtsék a biztos munkáltatás feltételeit. Ezeket a feltételeket munkahelyteremtő beruházások, elsősorban pályázati úton elnyert támogatások útján kívánják megteremteni. A munkahelyteremtés ezen formája azonban jócskán bizonytalan, és sok esetben kockázatos a fogyatékossgal élő személy számára, aki szívesebben marad a biztos szociális ellátó rendszer keretei között, különösen akkor, ha a biztos ellátás mellett fekete munkával – bár nem rendszeres és biztos – de figyelemre méltó fekete jövedelemre tehet szert.

A munkaügyi központok számos formában nyújtanak támogatást a munkahelyteremtés elősegítésére, ilyen a *munkatapasztalat - szerzés támogatása*¹⁸ és a *foglalkoztatás bővítését szolgáló bértámogatás*.¹⁹ A megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatását egyéb kedvezmények is motiválják, úgymint például a vállalkozók számára biztosított, az adózás előtti eredmény csökkentésének lehetősége.²⁰ A megváltozott munkaképességű dolgozó foglalkoztatása esetén a dotáció abban a hónapban illeti meg a gazdálkodó szervezetet – ide nem értve a kijelölt célszervezetet –, amelyben az általa foglalkoztatott dolgozók általános statisztikai állományi

---

18 A támogatás regisztrált pályakezdő munkanélküli alkalmazása esetén igényelhető, ha a munkáltató vállalja, hogy legalább négyórás munkaidőben, legalább 360 napi időtartamra foglalkoztatja. A támogatás mértékét a foglalkoztatott munkabérének 50-100%-ig terjedő mértékben kell megállapítani, amelynek maximuma nem haladhatja meg a kötelező legkisebb munkabér szakképzetlen pályakezdő esetén - másfélszeresét, középfokú szakképzettség esetén – kétszeresét, felsőfokú szakképzettségű esetén - két és félszeresét. Ha a támogatás mértéke a pályakezdő részére járó munkabérnél alacsonyabb, illetve a foglalkoztatás nem teljes munkaidőben történik, akkor felső határként a meghatározott összeg arányos részét veszik figyelembe.

19 A bértámogatást az a munkáltató kérelmezheti, aki tartós munkanélküli (legalább 6 hónapja regisztrálásban lévő) alkalmazását vállalja, és nyilatkozik arról, hogy a foglalkoztatást megelőző 6 hónapban nem hajtott végre létszámleépítést az adott munkakörben. Pályakezdő munkanélküli esetében is igénybe vehető ez a támogatás, ez esetben a fiatalnak legalább 3 hónapja regisztrált munkanélkülinek kell lennie. A támogatás maximum egy évre adható, mértéke pedig az igényelt bruttó munkabér 50-100%-a lehet. [RTF bookmark start: 3][RTF bookmark end: 3]

20 Az 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról kimondja hogy a legalább 50%-ban megváltozott munkaképességű munkavállaló foglalkoztatása esetén személyenként, havonta a megváltozott munkaképességű munkavállalónak kifizetett munkabér, de legalább az érvényes minimálbér fele, feltéve, hogy az adózó által foglalkoztatottak átlagos statisztikai létszáma az adóévben nem haladja meg a 20 főt.

létszámhoz viszonyított aránya meghaladja a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény 41.§-ban meghatározott 5%-os (kötelező foglalkoztatási szint) mértékét.²¹

A munkáltató a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatási rehabilitációjának elősegítése érdekében rehabilitációs hozzájárulás fizetésére köteles, ha az általa foglalkoztatottak létszáma a 20 főt meghaladja, és az általa foglalkoztatott megváltozott munkaképességű személyek száma nem éri el a létszám 5 százalékát (kötelező foglalkoztatási szint).²²

A pozitív diszkriminációra a munka törvénykönyve is több jogi lehetőséget biztosít. A Munka Törvénykönyvének legnagyobb újdonsága, hogy módosítása tartalmazza az esélyegyenlőségi tervvel kapcsolatos rendelkezést: A munkáltató és a munkáltatónál képvisellel rendelkező szakszervezet vagy az üzemi tanács esélyegyenlőségi tervet fogadhat el. Az esélyegyenlőségi terv kiterjed a hátrányos helyzetű munkavállalói csoportokra, különösen a nőkre, a 40 évnél idősebb munkavállalókra, a romákra, a fogyatékossgal élő személyekre, valamint a két vagy több, tíz éven aluli gyermeket nevelő munkavállalók, illetve tíz éven aluli gyermeket nevelő egyedülálló munkavállalók foglalkoztatási helyzetének – így különösen azok bérének, munkakörülményeinek, szakmai előmenetelének, képzésének, illetve a gyermekneveléssel és a szülői szereppel kapcsolatos kedvezményeinek – elemzésére. A terv magában foglalja a munkáltatónak az esélyegyenlőség biztosítására vonatkozó, az adott évre megfogalmazott céljait és az azok eléréséhez szükséges eszközöket, így különösen a képzési, munkavédelmi, valamint a munkáltatónál rendszeresített, a foglalkoztatás feltételeit érintő bármely programokat. A tervnek olyan intézkedéseket kell tartalmaznia, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a munkáltatónál fokozatosan növekedjen a hátrányos helyzetű csoportokhoz tartozó személyek aránya, bérük érje el a munkáltatónál velük egyenlő értékű munkát végző munkavállalók bérét, biztosítsanak számukra egyenlő bánásmódot a munkavállalással összefüggő valamennyi területen, így például a képzések, továbbképzések terén, tehát általában véve javuljon a helyzetük.

A törvény szerint az esélyegyenlőségi terv két részből áll. Az első rész helyzetfelmérés a munkáltatóval munkaviszonyban álló hátrányos helyzetű munkavállalói csoportok foglalkoztatási helyzetéről, különösen azok bérééről, munkakörülményeiről, szakmai előmeneteléről, képzéséről, illetve a gyermekneveléssel és anyasággal kapcsolatos kedvezményeiről.

---

21 8/1985 EüM-PM együttes rendelet

22 A rehabilitációs hozzájárulás éves összege a kötelező foglalkoztatási szintből hiányzó létszám, valamint az évente tételesen meghatározott rehabilitációs hozzájárulás szorzata. (Ez a tárgyévet megelőző bruttó átlagkereset 5 százalékának megfelelő, 2004-ben 117.600 forint)

A második részben azt kell leírni, hogy a munkáltató milyen, - lehetőleg számszerűsített - célokat tűz ki a következő évre, és azokat milyen konkrét intézkedésekkel (képzési, munkavédelmi, valamint a munkáltatónál rendszeresített, a foglalkoztatás feltételeit érintő bármely programmal) kívánja elérni. Az esélyegyenlőségi terv tartalmazza a hátrányos helyzetű munkavállalói csoportok így a fogyatékkal élő személyek foglalkoztatási helyzetének (különösen: bérének, munkakörülményeinek, szakmai előmenetelének, képzésének, illetve a gyermekneveléssel és a szülői szereppel kapcsolatos kedvezményeinek) elemzését, valamint a munkáltatónak az esélyegyenlőség biztosítására vonatkozó, az adott évre megfogalmazott céljait. Az Esélyegyenlőségről szóló törvény kimondja, hogy az egészségi állapot vagy fogyatékoság alapján a társadalom egyes csoportjai részére a szociális és az egészségügyi ellátórendszer keretein belül többletjuttatásokat állapíthat meg törvény vagy kormányrendelet.

E helyütt kell megjegyeznünk, hogy bár az esélyegyenlőségi törvény szerint az 50 főnél több munkavállalót foglalkoztató költségvetési szervek és többségi állami tulajdonban álló jogi személyek *kötelezettsége* arra, hogy esélyegyenlőségi tervet készítsenek 2005. január 1 óta hatályban van.²³ Az esélyegyenlőségi törvény azonban nem tartalmazza sem azt, hogy ki jogosult és köteles ellenőrizni a terv elkészítésének tényét, annak tartalmát, és azt sem, hogy milyen szankció, vagy negatív következmény terheli azokat az intézményeket, amelyek nem készítik el, vagy nem megfelelő minőségben készítik el az esélyegyenlőségi tervet. A fenti feltételek mellett nagy a veszélye annak, hogy az esélyegyenlőségi törvény ide vonatkozó szakaszai csupán kívánságok maradnak. Megítélésünk szerint a civil monitoring munkának jelentős szerepe lehetne az esélyegyenlőségi tervek megalkotásának és megvalósulásának ellenőrzésében. Annak formái és keretei azonban, hogy egy ilyen civil monitoring munka hogyan folyhatna, és milyen módon kötelezhetőek a munkáltatók arra, hogy az esélyegyenlőségi tervet bemutassák egy civil érdekvédő szervezetnek, - kidolgozatlanok, semmilyen gyakorlat, és jogi keret nem segíti egy ilyen rendszer kialakulását és működését.

3. Az gondozás, ellátás intézményi háttere

A lakhatás

Az Auróra Alapítvány Közhasznú Szervezet képviseletében a kuratóriumának elnöke egy lényeges, és értelmezési bizonytalanságot felvető kérdéssel fordulta a Jogklinika Alapítványhoz a fogyatékosággal

---

23 2003. évi CXXV. Törvény – az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőségről 36. §.

élők lakhatáshoz jutásának kérdésesével kapcsolatosan.²⁴ A levélben felvetett probléma vizsgálatához kiinduló pont hogy a fenti törvény határozott különbséget tesz a fogyatékossgal élő személyeket megillető jogok és az esélyegyenlőség célterületei között. A fogyatékossgal élő személyeket alanyi jogon megillető törvényben nevesített jogok a következő címszavak alatt fogalmazódnak meg: a kommunikáció, a környezet, a közlekedés, illetve támogató szolgálat, segédeszköz.

A törvény az esélyegyenlősítés címszó alatt fogalmazza meg a fogyatékossgal élő személy számára a személyes körülményeinek megfelelő lakhatási forma megválasztásához való jogot. Az esélyegyenlősítés egyik területeként értelmezhető a lakhatás joga, ami a személyes körülményeinek megfelelő lakhatási forma megválasztásához való jogot jelenti, azaz a választás lehetőségét a családi, lakóotthoni, intézményi keretek között. Ez a jog felöleli továbbá a méltányos lakhatáshoz való jogot is, és itt merül fel a központi kormányzat, illetve a helyi közösségek kötelezettsége, hogy biztosítsanak méltányos lakhatási lehetőségeket a fogyatékossgal élő személyek számára, ami a támogatások különböző formáiban nyilvánul meg.²⁵ A fogyatékossgal élő személy lakóhelyével kapcsolatos joga példaként akkor sérülhet és e sérelem akkor orvosolandó, ha a közösség többi tagjával egyenlő jogokat és szabadságot élvezni nem tud, mert a lakás megközelítését fizikai akadályok teszik lehetetlenné, egyéb esélyegyenlőséget szolgáló feltételek nem biztosítottak. Az állam felelőssége abban áll, hogy fogyatékossgal élő polgárai

---

24 dr. Hajnal József Auróra Alapítvány Kuratóriumának Elnöke, állásfoglalást kérő levele a fogyatékossgal élő személyek jogairól és az esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXXVI. törvény 17§-ával foglaltakkal kapcsolatban. (2004. szeptember 15. 49/2004 Ikt. sz.)

25 12/2001. (I. 31.) Korm. rendelet a lakáscélú állami támogatásokról 2. Akadálymentesítési támogatás 9. § (1) A súlyosan mozgássérült személy részére műszakilag akadálymentes lakás kialakításának többletköltségeire vissza nem térítendő állami támogatás vehető igénybe.

(2) A támogatás

a) 1. akadály-mentes új lakás építéséhez, vásárlásához legfeljebb kétszázötvenezer forint,

2. meglévő lakáson végzett akadálymentesítéshez legfeljebb százötvenezer forint, ha az építető vagy a vásárló a mozgássérült, illetőleg

b) legfeljebb százezer forint - új és meglévő lakásra egyaránt -, ha az építető vagy vásárló által eltartott közeli hozzátartozó (házastárs, egyeneságbeli rokon, örökbefogadott, mostoha- és nevelt gyermek, örökbefogadó, a mostoha- és a nevelőszülő, testvér, élettárs) a mozgássérült.

(3) A támogatást a mozgássérült vagy az elhelyezéséről gondoskodó közeli hozzátartozó igényelheti, ha a mozgássérült személy a súlyos fogyatékossgal minősítésének és felülvizsgálatának, valamint a fogyatékossgal támogatás folyósításának szabályairól szóló 141/2000. (VIII. 9.) Korm. rendelet 1. §-ának (4) bekezdésében meghatározott mozgásszervi fogyatékosnak vagy a súlyos mozgáskorlátozott személyek közlekedési kedvezményeiről szóló 164/1995. (XII. 27.) Korm. rendelet 1. számú mellékletében meghatározott súlyos mozgáskorlátozott személynek minősül, és

a) a mozgásukban nem akadályozottak használatára tervezett és az érvényben lévő általános építési előírások szerint megépített lakóépületet, illetőleg az abban lévő lakást egyáltalában nem, vagy csak indokolatlanul nagy nehézségek árán tudná rendeltetészerűen használni, és ezért

b) ahhoz, hogy az épületet, illetőleg lakását megfelelően használhassa, többletköltségek vállalásával kell azt akadály-mentessé tenni.

számára - akik akarnak és képesek önálló életet élni – feladata, hogy gondoskodjon megfelelő és hozzáférhető lakásról, de nem kötelessége lakást alanyi jogon biztosítani.²⁶ A súlyosan mozgássérült személyek a lakáscélú állami támogatások közül az akadály-mentesítési támogatást vehetik igénybe, mint vissza nem térítendő állami támogatást. Lakás építéséhez, vásárlásához, a meglévő lakáson végzett akadálymentesítéshez vehető igénybe a támogatás, ha az építető, vagy a vásárló mozgássérült, vagy ha az építető, vagy vásárló a mozgássérült közeli hozzátartozója, ez utóbbi esetben azonban a támogatás mértéke alacsonyabb.²⁷

A szakellátás és a rehabilitációhoz való jog

A bentlakásos intézetek fele olyan alacsony színvonalon áll, hogy csak ideiglenes működési engedélyt kaphatott, és a fogyatékossgal élők hosszú ideig várakoznak arra, hogy valamelyik intézetbe bejuthassanak. A nappali ellátást nyújtó intézmény és az átmeneti elhelyezést nyújtó intézmény szakosított ellátási forma. Ezek biztosítása csak azon önkormányzatok számára kötelező - ha a településen van rá igény, s ennek felmérése érdekében az önkormányzat szolgáltatásszervezési koncepciót köteles készíteni -, amelyek esetében a település lélekszáma meghaladja a 20 000 főt. A családban, otthonukban élő - önmaguk ellátására részben képes fogyatékossgal élő személyek, vagy - önellátásra részben sem képes és felügyeletre szoruló halmozottan fogyatékossgal élő, - illetve autista személyek (külön jogszabályban meghatározott feltételek megléte esetén) gondozása a nappali ellátást nyújtó intézmények, fogyatékossgal élők nappali intézménye keretei között történhet.²⁸ Itt kiemelés érdemel az, hogy csak rendkívül indokolt esetben gondozható fogyatékossgal élők nappali intézményében az a személy, akinek szülője vagy más közeli hozzátartozója ápolási díjban részesül.

---

26 29/1995. (II. 17.) Korm. rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások térítési díjáról 2. § (1) A fenntartó a személyes gondoskodás körében tartozó szociális ellátásért térítési díjat (a továbbiakban: intézményi térítési díj) állapít meg, amelyet az Szt.-ben, e kivételével - ellátási napra vetítve kell megállapítani.

(6) A rehabilitációs (Szt. 72-74/A. §) és az ápolást-gondozást nyújtó intézményben (Szt. 67-71/B. §), továbbá a lakóotthonban (Szt. 85/A. §) (a továbbiakban együtt: tartós bentlakásos intézmény), valamint az átmeneti elhelyezést nyújtó intézményben (Szt. 80-84. §) a napi intézményi térítési díj mellett havi intézményi térítési díjat is meg kell határozni úgy, hogy a havi intézményi térítési díj a napi intézményi térítési díjnak a harmincszorosa. Ha az intézményi elhelyezett az intézményi ellátást egész hónapban igénybe veszi, a havi térítési díjat az adott hónap naptári napjainak számától függetlenül kell megállapítani.

27 12/2001. (I. 31.) Korm. rendelet a lakáscélú állami támogatásokról 9. § (2) A támogatás b) legfeljebb százezer forint - új és meglévő lakásra egyaránt -, ha az építető vagy vásárló által eltartott közeli hozzátartozó (házastárs, egyeneságbeli rokon, örökbefogadott, mostoha- és nevelt gyermek, örökbefogadó, a mostoha- és a nevelőszülő, testvér, élettárs) a mozgássérült.

28 1995. évi III. törvény a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról (75. §, 77. §), 1995. évi III. törvény a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról (80. §)

Bár kívánatos elv a fogyatékossgal élő személyek otthoni környezetben történő ellátása, mégis, ha a fogyatékossgal élő személyeket családtagjaik látják el, a családok többsége kizárólag a kórháztól remélhet segítséget bármilyen egészségi probléma esetén, és nem kap megfelelő anyagi támogatást. A támogatások ugyanis csupán intézményhez kötöten jelennek meg, ezért tehát hiába kívánatos a fogyatékossgal élő személyek otthoni, családi környezetben történő ellátása, a jelenlegi szabályozás mégis az intézeti elhelyezést motiválja. Talán nem véletlen, hogy mindmáig 18 ezer fogyatékossgal élő ember él bentlakásos intézetekben, jóval kevesebb azoknak a száma, akik saját otthonukban kapnak személyre szóló támogatást. A fogyatékossgal élők integrációját, a többi állampolgárhoz hasonló életvitelük, normális közösségi életük kialakítását többféle természetes és intézményes támogatás segíti elő, ebbe körbe azonban csak korlátozottan tartozik bele azoknak a támogatásoknak rendszere, amelyek mind nagyobb mértékben teszik lehetővé a család és a fogyatékossgal élő személy számára az otthoni ellátás méltó és biztonságos megvalósulását.

Nyugat-Európában már évek óta működik a közösségi ellátás intézménye, amely lényegileg azt biztosítja, hogy minden ellátásra szoruló lehetőleg saját otthonában éljen, és ehhez helyben, saját környezetében kapja meg a szükséges támaszt. Magyarországon egyenlőre kevés arra a lehetőség, hogy a családjukban fogyatékossgal élő személyeket gondozók megfelelő támogatást, képzést és tanácsot kapjanak. Kevés azoknak a nyitott képzési helyeknek, szükséges fórumoknak a száma, ahol az otthoni gondozást vállaló családtagok, és hozzátartozók szakmai támogatóinak képzése folya. További probléma az, hogy nincsen olyan kiépített, a szakemberek igénybevételét lehetővé tevő, intézményesített családi gondozási hálózat, működőképes rendszer, amely a családtagok gondozási munkáját segítené.

A célkitűzések másik iránya az Országos Fogyatékosügyi Program szerint, hogy növekedjék a fogyatékossgal élő személyek esélye arra, hogy a nagy ellátó intézményrendszerekből kikerüljenek. Ennek egyik fő elve szerint a fogyatékossgal élőket befogadó nagy intézeteket 2010-ig kisebb, bentlakásos otthonokkal kell felváltani. A törvény azt is szorgalmazza, hogy az önálló életvitelre képes fogyatékossgal élő személyeket belterületi lakóotthonokba helyezték át. Ezen a téren azonban a haladás nagyon lassú és az anyagi erőforrások szűkösek. A kormánynak fenn kell tartania elkötelezettségét a törvényben lefektetett eszmék iránt, és olyan környezetet kell teremtenie, amelyben a fogyatékossgal élő emberek hozzájuthatnak az önálló életvitel feltételeihez. Azokban az esetekben, amikor a fogyatékossgal élő személyek nem képesek önálló életvitelre, és az intézeti ellátás elkerülhetetlen, a létező intézmények humánusabbá tétele a fő cél, illetve az, hogy a rehabilitációt elősegítő környezetet kialakítsák. A fogyatékossgal élő személyek közösségi for-

mában történő ellátásához gondozásra, ügyintézésre, szakmai és orvosi segítségre, a családok számára megfelelő otthonokra lenne szükség, de ennek feltételei Magyarországon még nem adóttak. A rehabilitációhoz való jog érvényesítését rehabilitációs szolgáltatások, ellátások biztosítják, amelyek szoros összefüggésben vannak a fogyatékossgal élő személyek ellátásával, gondozásával és annak intézményi hátterének megteremtésével.

A kulturális és sport lehetőségek

A fogyatékossgal élő személyek számára kiemelkedően fontos annak törvényi rögzítése, hogy a társadalom többi tagjával egyenlő módon elérhetőek számukra a kulturális és a sport lehetőségek, mint igen fontos szociális közösségi tényezők. Elengedhetetlen a fogyatékossgal élők egészségi állapotának fejlesztése, az, hogy minden korosztálynak lehetősége legyen a fogyatékossgának megfelelő sporttevékenység végzésére, és az integrált részvételre a szabadidősportban. Ez nem pusztán a létesítmények látogatásának pusztán lehetőségét jelenti, hanem azt is, hogy akadálymentesen hozzáférhetővé váljanak a fogyatékossgal élő személyek számára a sport és kulturális létesítmények.

Mozgásszervi megbetegedés esetén a rehabilitáció hangsúlyos szerepet kap a fogyatékossgal élő személy életében, a megkérdezett szakemberek véleménye szerint azonban, az ehhez szükséges támogatásnak nincs meg a szabályozási és az intézményi háttere. Így ugyanazzal a problémával állunk szemben ebben az esetben is, mint megannyiszor, azaz, hogy bár nevesítve megtalálható a jogszabályban az adott támogatási forma, a valós élethelyzetre leképezve az mégsem jelent tényleges segítséget, igénybevétele hosszadalmas eljárási procedúrát kíván.

A jelenlegi támogatási rendszerben mozgásszervi megbetegedés esetén, rehabilitációként biztosított évi 50 alkalom ingyenes uszoda használat. Bár a támogatás biztosított, az ide vonatkozó szabályozás például nem számol a nélkülözhetetlen kísérő személy költségével, valamint más további szolgáltatás (például gyógy-masszőr) nem igényelhető támogatásként.

Súlyos problémát jelent a fogyatékossgal élők ellátásában továbbá a „mozgatás”, a konduktori munka hiánya, ami azért fontos, mert látványos változásokat képes elérni a fogyatékossgal élő személyek rehabilitációjában. A legfőbb probléma a szakember hiányban ragadható meg, amely odavezet, hogy sok esetben még ott sem mozgatják a fogyatékossgal élő embereket, ahol erre vannak központok. A szakembereket ugyan kiképzik, de azok az alulfizettség miatt gyakran külföldön keresnek jobb megélhetést, vagy a szabad piacon bocsátják áruba

munkaerejüket. A konduktor igénybevételéhez szintén nem igényelhető állami támogatás.²⁹

4. Az egyenlő esélyek megteremtésének jogi eszközei

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény megalkotását egy általános diszkrimináció elleni törvény követelménye indokolta. A törvény közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetés között tesz különbséget. A fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatban nevesíti, hogy közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül az olyan rendelkezés, amelynek eredményeként egy személy vagy csoport fogyatékossga miatt részesül más, összehasonlítható helyzetben levő személyhez vagy csoporthoz képest kedvezőtlenebb bánásmódban. Közvetett hátrányos megkülönböztetésnek minősül az a látszólag az egyenlő bánásmód követelményének megfelelő rendelkezés, amely a meghatározott tulajdonságokkal rendelkező egyes személyeket vagy csoportokat lényegesen nagyobb arányban hátrányosabb helyzetbe hoz más, összehasonlítható helyzetben levő személyhez vagy csoporthoz képest. Az esélyegyenlőségi törvény módosította a fogyatékossgal élő személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvény rendelkezéseit is, aszerint hogy a fogyatékossgal élő személyek jogszabályban biztosított jogait megsértővel szemben az Országos Fogyatékosügyi Tanács pert indíthat a jogok érvényesítése érdekében.

A pozitív megkülönböztetés

Az előnyben részesítés lényege az, hogy másféle elbánást biztosít egy csoport számára, amely társadalmi hátrányoktól szenved, hogy azt különleges előnyökben részesítse. Természetesen a fogyatékossgal élők körén kívül a pozitív diszkrimináció más hátrányos helyzetben lévő csoport tagjaival szemben is alkalmazható, de itt elsősorban az őket érintő lehetőségek kerülnek a központba. Az előnyben részesítés az esélyegyenlőség megteremtésének egyik leghatékonyabb eszköze olyan időleges intézkedésekből áll, amelyek egy idő után ugyanezen intézkedések alkalmazását feleslegessé teszik. Az előnyben részesítés két kiemelten fontos területe az elhelyezkedés, és az oktatás. Az előnyben részesítés célja, az, hogy azokat a fogyatékossgal élő személyeknél jelentkező hátrányokat kiegyenlítse, amelyek az egyenlőtlenség alapján képezik. Az állam a megfelelő jogvédelmet olyan intézkedésekkel biztosítja, amelyek a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatba hozható egyenlőtlenségeket minimalizálja, vagy teljesen kizárja. Fontos azonban leszögezni, hogy a

---

29 Részlet a Kalmár Judittal készült interjúból. Kézenfogva Alapítvány

pozitív diszkrimináció valamely meghatározott formájára alanyi jogként hivatkozni nem lehet, arra alkotmányosan követelés vagy igény nem alapítható.

Eljárási garanciák a gyakorlatban

Az előnyben részesítő bánásmódnak komoly jogi eszközökre van szüksége az intézkedések megvalósításához és adott esetben kikényszerítéséhez. Ilyen jogi eszközöknek tekinthető a személyiségi jogi per, munkaügyi per, a fogyasztóvédelmi, a munkaügyi, vagy a szabálysértési hatóságok eljárása. Fontos garanciális szabály azonban, hogy a hátrány kiegyenlítését célzó intézkedés nem sérthet alapvető jogot, nem biztosíthat feltétlen előnyt, és nem zárhatja ki az egyéni szempontok mérlegelését. A jogsértés esetén az esélyegyenlőségről szóló törvény két eljárási formát rögzít. Az egyik eljárás indulhat a sérelmet szenvedett fél kezdeményezése, azaz kérelem alapján, illetve a hatóság vizsgálata alapján hivatalból. A másik jogorvoslati mód a közérdekű igényérvényesítés. Ez utóbbi szerint az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt bíróság előtt személyiségi jogi pert, valamint munkaügyi pert indíthat az ügyész, a hatóság, a társadalmi és érdek-képviselői szervezet. A perindítás feltétele az, hogy igazolható legyen az a tény, hogy az egyenlő bánásmód követelményének megsértése egy olyan tulajdonságon alapult, amely az egyes ember személyiségének lényegi vonása, és a jogsértés személyek nagyobb csoportját érinti. Tényleges jogsértés esetén a sérelem orvoslásának eszköze a bíróság által megítélt anyagi és erkölcsi kompenzáció lehet.

Kapcsolódó Törvények, Jogszabályok, Rendeletek

2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló

1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról

1998. évi XXVI. törvény indokolása a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról

100/1999. (XII. 10.) OGY határozat az Országos Fogyatékosügyi Programról

2062/2000. (III. 24.) Korm. határozat az Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtására vonatkozó középtávú intézkedési tervről

2236/1999. (IX. 15.) Korm. határozat az Országos Fogyatékosügyi Program középtávú intézkedési tervének irányáival összefüggő további feladatokról

48/2000. (IV. 13.) Korm. rendelet a társadalombiztosítási támogatással rendelhető gyógyászati segédeszközökről és a támogatás összegéről

12/2000. (IV. 13.) EüM rendelet a társadalombiztosítási támogatással rendelhető gyógyászati segédeszközök rendelésének, forgalmazásának, javításának és kölcsönzésének szakmai követelményeiről

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről

253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről (OTÉK)

188/1999. (XII. 16.) Korm. rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmény és a falugondnoki szolgálat működésének engedélyezéséről, továbbá a szociális vállalkozás engedélyezéséről